

*Blaž Štangelj**

Italijanska zapora meje z Neodvisno državo Hrvaško v Beli krajini**

Italijanska vojska je v letu 1942 izdelala načrt za zaporo dela meje njene Ljubljanske pokrajine z Neodvisno državo Hrvaško (NDH). Zapora bi potekala od tromeje med Nemčijo, Italijo in NDH, južno od Gadove peči, šla po grebenu Gorjancev, skozi Trdinov vrh in se zahodno od njega usmerila proti jugu do železniškega mostu čez reko Kolpo pri vasi Rosalnice pri Metliki. Sestavljena bi bila iz nepretrgane ograje iz bodeče žice ter bila utrjena z bunkerji in vojaškimi postojankami.¹ Po grebenu Gorjancev so nameravali zgraditi 33 utrjenih objektov.² Za utrditev tega mejnega pasu so predvidevali naslednje, kar je iz pisma poveljnika XI. armadnega zbora, generala Maria Robottija, zapisal Jože Penca:

» a) čvrst pas žične ograje, širok 7 metrov, posek gozda za traso, da bo pregledna in prehodna in jo bo možno nadzorovati; b) ob ograji urejena pot, ki bo normalno prehodna vsaj za tovarne živali; c) vzdolž ograje sistem čvrstih objektov, ki bodo omogočali posadki bivanje, nadzor ograje in v primeru napada tudi učinkovito obrambo; d) telefonska povezava posadk med seboj in v zaledje z nadrejenim poveljstvom, ta pa naprej z najbližjo posadko.«³

Prvotnega načrta zapore meje po grebenu Gorjancev niso uresničili. Odločili so se, da se bodo pri gradnji utrjene mejne črte oprli na obstoječe komunikacije in postojanke, kar bi

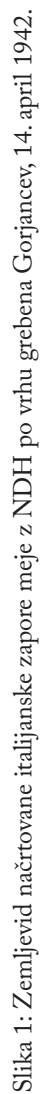
* Blaž Štangelj, dipl. zgod. (UN), študent 2. bolonjske stopnje, smer: novejša zgodovina, blazstangelj@gmail.com, Stranska vas 22 a, 8000 Novo mesto.

** Prispevek je nastal v okviru nacionalnega raziskovalnega projekta »Napravite mi to deželo nemško ... italijansko ... madžarsko ... hrvaško! Vloga okupacijskih meja v raznarodovalni politiki in življenju slovenskega prebivalstva« (J6-8248), ki ga financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije (ARRS). Prispeva tudi k nacionalnemu raziskovalnemu programu Slovenska zgodovina (P6-0235), ki ga prav tako financira ARRS.

1 Penca, Nesojena meja pod Gorjanci. 1. del, 17. Pavlin, *Petnajsta brigada*, 25.

2 Penca, Nesojena meja pod Gorjanci. 1. del, 17.

3 Penca, Nesojena meja pod Gorjanci. 1. del, 17.

Slika 1: Zemljevid načrtovane italijanske zapore meje z NDH po vrhu grebena Gorjancev, 14. april 1942.

omogočalo lažjo oskrbo in obrambo. Zaporo meje z NDH so gradili ob vznožju Gorjancev in v Beli krajini, od reke Kolpe vzhodno od Metlike v smeri Žumberka in Gorjancev. Glavni namen utrjene mejne črte je bilo preprečiti prehode partizanov iz Žumberka in Gorjancev v vasi pod njimi ter v belokranjske vasi. Želeli so jim namreč onemogočiti zbiranje hrane v njih.⁴ Utrjena mejna črta je bila sestavljena iz pasu bodeče žice, bunkerjev, močnejših utrd, hiš, predelanih v utrdbe, in mejnih prehodov oziroma blokov.⁵

Gradnja zapore meje z NDH se je začela 13. januarja 1943 pri vasi Šmarje (južno od Šentjerneja). Ta dan so postavili okoli 30 metrov bodeče žice, široke 5,5 m, in postavljene v obliki trapeza.⁶

Komandant XI. armadnega zbora Gastone Gambara je 9. marca 1943 svojim podrejenim enotam poslal izjavo o svojem obisku pri Benitu Mussoliniju v Rimu. Ta mu je med drugim naročil, naj se v najkrajšem času dokonča zapora meje med Ljubljansko pokrajino in NDH, zgrajene iz bodeče žice, ki bi preprečevala prehajanje partizanov. Gambara je Mussoliniju odgovoril, da divizija Isonzo in inženirija XI. armadnega zbora smatra to delo kot svojo častno dolžnost.⁷

Pas bodeče žice in bunkerjev ob njej so postavili od reke Krke, okoli 1 km severovzhodno od Kostanjevice, ki se je v smeri jugozahod nadaljeval skozi vasi, gozdove, vinograde in polja ob vznožju Gorjancev (Zaboršt, Imenje, Šmarje, Dolenje Vrhpolje, Tolsti Vrh, Dolenji Suhadol, mimo Gabrja). Z italijansko kapitulacijo, 8. septembra 1943, so se dela ustavila v zaselku Pušče pri vasi Dolž.⁸ Po načrtu je bilo predvideno, da bi se utrjena meja nadaljevala po trasi, ki jo na podlagi skice divizije Isonzo zapiše Jože Penca:

»Pri Dolžu naj bi se obrnila skoraj točno proti jugu na koto 887 – Oklinak, zahodno od Trdinovega vrha, kjer naj bi se srečala z žico, ki naj bi prišla gor od Božakovega čez Grabrovec in Popoviče.«⁹

V omenjenem času je bilo med reko Krko pri Kostanjevici in zaselkom Pušče pri vasi Dolž postavljeno okoli 27 km pasu bodeče žice in ob njej je bilo zgrajeno 46 utrjenih objektov, dva pa sta bila še v gradnji. Od teh objektov je bilo 34 bunkerjev (nekateri leseni, nekateri zidani z betonom, opeko in kamenjem) in 12 močnejših utrd oziroma velikih bunkerjev (med njimi sta bili v močnejšo utrdbo predelani dve obstoječi hiši) za

4 Penca, Nesojena meja pod Gorjanci. 1. in 3. del, 17. Pavlin, *Petnajsta brigada*, 25. SI AS 1773, t. e. 773, Dopis Poveljstva XI. armadnega zbora, 12. 7. 1943.

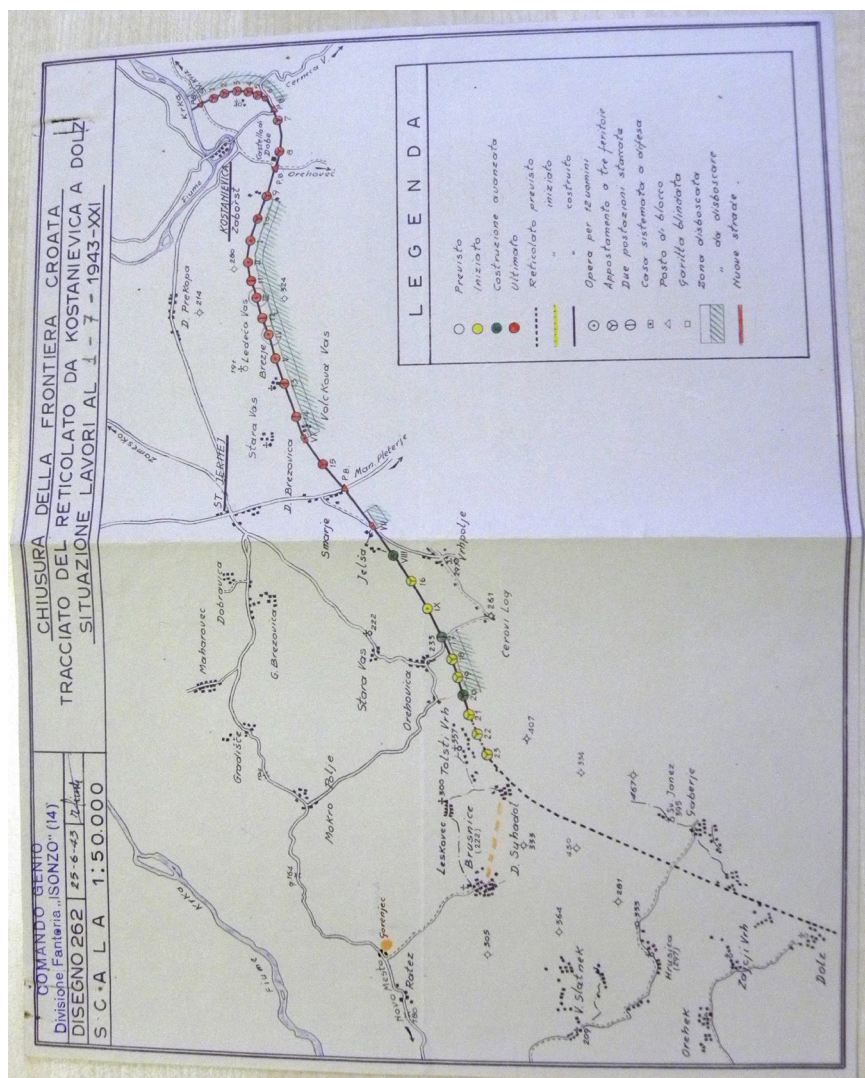
5 SI AS 1773, t. e. 773, Karta inženirije divizije Isonzo, 30. 7. 1943. Penca, Nesojena meja pod Gorjanci. 3. del, 17.

6 SI AS 1773, t. e. 773, Poročilo poveljnika inženirije divizije Isonzo Pelissierja, 22. 1. 1943 in 1. 2. 1943. Ferenc, Kostanjevica na Krki in okolica 1941–1945, 246. Penca, Nesojena meja pod Gorjanci. 1. del, 17.

7 Trgo, *Zbornik dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni vojni ...*, VI. del. Knjiga 5, 527. Vogrič, *Boj Belokranjcev*, 229.

8 Penca, Nesojena meja pod Gorjanci. 1.–3. del, 17. SI AS 1773, t. e. 773, Karta inženirije divizije Isonzo, 30. 7. 1943.

9 Penca, Nesojena meja pod Gorjanci. 3. del, 17.

Slika 2: Zemljevid zapore meje z NDH pod Gorjanci, ki ga je pripravila inženirija divizije Isonzo. Prikazuje stanje dela postavitve bodoče žice in bunkerjev do 1. julija 1943. Bunkerji so označeni s krogi in povezuje jih bodoča žica. Rdeči krogi so dokončani bunkerji, rumeni in zeleni krogi pa so bunkerji v gradnji. Zelene črtice predstavljajo sekanje gozda.

12-člansko vojaško posadko.¹⁰ Poleg bunkerjev so na pasu bodeče žice naredili tudi šest mejnih prehodov.¹¹

Gradnja utrjenega pasu bodeče žice za zaporo meje z NDH se je v Beli krajini začela 22. julija 1943. Določena je bila njena trasa, in sicer naj bi potekala od železniškega mostu čez Kolpo pri Rosalnicah, se nadaljevala proti cerkvi sv. Urbana na Grabrovcu in od tu šla do vasi Popoviči v Žumberku.¹² Dela so izvajali inženirska enota italijanske kraljeve vojske pod poveljstvom divizije Isonzo in mobilizirani delavci – civilisti.¹³ Slednji so delali po 8 ur in bili plačani 5 lir na uro, kot so to zapisali obveščevalci varnostno-obveščevalne službe (VOS).¹⁴ Vojaki italijanske inženirske enote so bili nastanjeni v petih lesenih barakah na Vejarju pri Metliki ob cesti za Rosalnice. Pri barakah so skladiščili gradbeni material za gradnjo zapore meje, in sicer kolute bodeče žice in lesene kole. Vojaške barake so bile s treh strani obdane s strelskim jarkom in zavarovane s tremi utrdбами, zgrajenimi iz opeke in obdelanega kamenja. Ob cesti Metlika–Rosalnice je bila vojaška stražarnica z zapornico, vse skupaj pa obdano z bodečo žico.¹⁵ Do 30. julija 1943 je delo poleg civilistov izvajalo 135 pripadnikov italijanske enote vojaške inženirije. Od teh so bili 4 oficirji, 6 podoficirjev in 125 vojakov.¹⁶

Začetek 8-vrstnega, gosto pletenega, 4 m širokega in 160 cm visokega pasu bodeče žice je bil ob zidanem bunkerju z oboroženo stražo in žarometom na levem bregu Kolpe ob železniškem mostu pri Rosalnicah. Pas bodeče žice se je nadaljeval proti severu skozi gozd Boriha in se nato usmeril v smeri severozahoda skozi koto 206 proti križišču cest za Slamno vas in Drašiče.¹⁷

10 SI AS 1865, t. e. 211, skica žice in bunkerjev skozi Gomile pri vasi Gabrje. SI AS 1865, t. e. 211, Obveščevalno poročilo za štab VDO, 12. 8. 1943. SI AS 1773, t. e. 773, Karta inženirije divizije Isonzo, 30. 7. 1943. Penca, Nesojena meja pod Gorjanci. 3. del., 17.

11 SI AS 1773, t. e. 773, Karta inženirije divizije Isonzo, 30. 7. 1943. Penca, Nesojena meja pod Gorjanci. 3. del., 17.

12 SI AS 1773, t. e. 773, Dopis Poveljstva XI. armadnega zbora Poveljstvu divizije Isonzo, Poveljstvu divizije Lombardija in Poveljstvu inženirije XI. armadnega zbora, 12. 7. 1943. SI AS 1851, t. e. 11, p. e. 321 Poročilo VDO za GŠ NOV in POS, 5. 8. 1943. Božidar Flajšman, Blaž Štangelj, Utrjena linija med Italijo in NDH v Beli krajini. <https://youtu.be/3WphYMxAkUw>, 0:11–0:35.

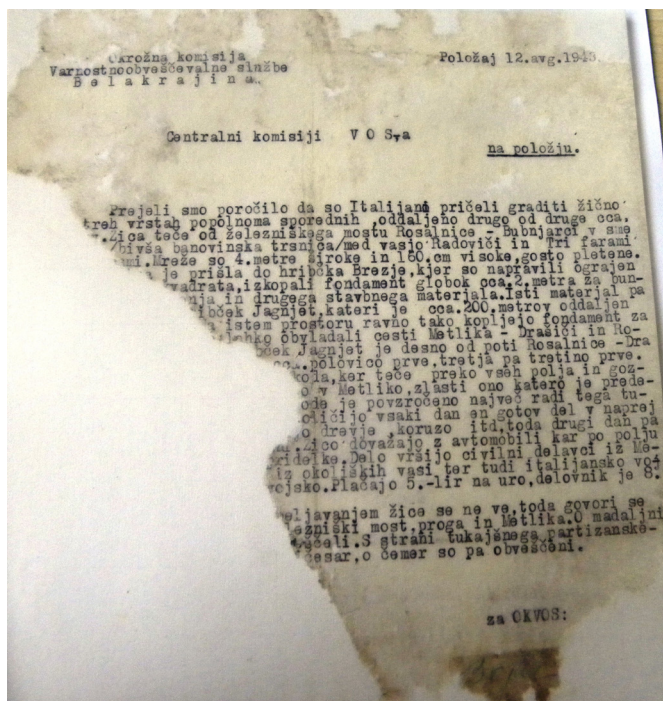
13 SI AS 1773, t. e. 773, Poročilo poveljnika inženirije divizije Isonzo Pelissierja, 30. 7. 1943 in 14. 8. 1943. SI AS 1851, t. e. 10, p. e. 284, Poročilo Okrožne komisije VOS Bela Krajina za CK VOS, 12. 8. 1943. SI AS 1851, t. e. 11, p. e. 321, Poročilo VDO za Glavni obveščevalni center pri GŠ NOV in POS, 5. 8. 1943. SI AS 1865, t. e. 211 Obveščevalno poročilo s skicami, 19. 8. 1943.

14 SI AS 1851, t. e. 10, p. e. 284, Poročilo Okrožne komisije VOS Bela Krajina za CK VOS, 12. 8. 1943.

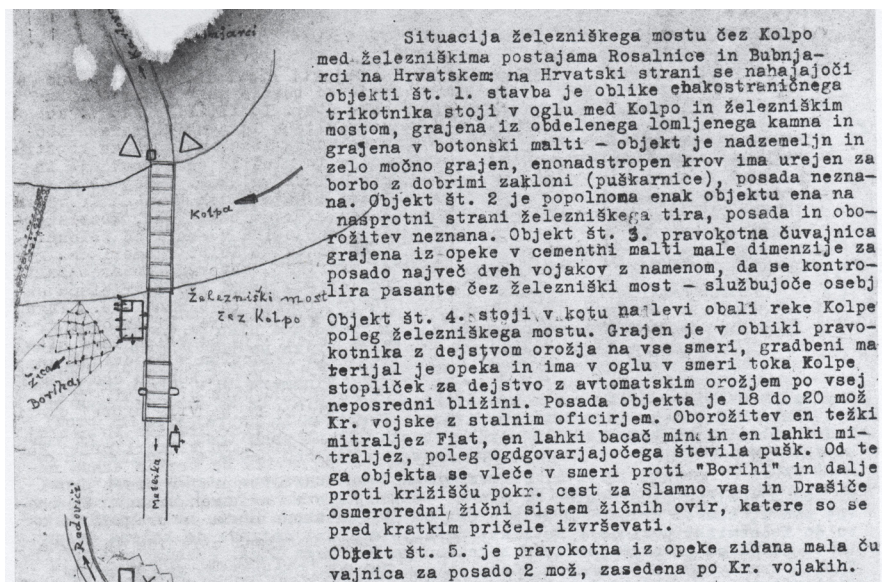
15 SI AS 1865, t. e. 211 Obveščevalno poročilo s skicami, 19. 8. 1943.

16 SI AS 1773, t. e. 773, Poročilo poveljnika inženirije divizije Isonzo Pelissierja, 30. 7. 1943.

17 SI AS 1773, t. e. 773, Poročilo poveljnika inženirije divizije Isonzo Pelissierja, 30. 7. 1943 in 14. 8. 1943. SI AS 1773, t. e. 773, Karta inženirije divizije Isonzo, 14. 8. 1943. SI AS 1865, t. e. 211, Poročilo Okrožne komisije VOS Odrednemu obveščevalnemu centru, 2. 6. 1943. SI AS 1851, t. e. 10, p. e. 284, Poročilo Okrožne komisije VOS Bela Krajina za CK VOS, 12. 8. 1943. SI AS 1865, t. e. 211 Obveščevalno poročilo s skicami, 19. 8. 1943. SI AS 1851, t. e. 11, p. e. 321, Poročilo VDO za Glavni obveščevalni center pri GŠ NOV in POS, 5. 8. 1943. Božidar Flajšman, Blaž Štangelj, Utrjena linija med Italijo in NDH v Beli krajini. <https://youtu.be/3WphYMxAkUw>, 2:34–3:27.

Slika 3: Poročilo VOS o gradnji pasu bodeče žice in bunkerjev pri Rosalnica, 12. avgust 1943.

Slika 4: Partizanska skica bunkerjev ob železniškem mostu čez Kolpo pri Rosalnica s podrobnim opisom, v obveščevalnem poročilu 19. avgusta 1943.

Slika 5: Ostanki bunkerja na levem bregu Kolpe ob železniškem mostu pri Rosalnicah.

Slika 6: Ostanki bunkerja na levem bregu Kolpe ob železniškem mostu pri Rosalnicah.
V ozadju na desni strani fotografije se vidi vas Radoviči.

Slika 7: Ostanki strelnega stolpiča bunkerja na levem bregu Kolpe ob železniškem mostu pri Rosalnicah. Novembra ali decembra 2015 je bila tudi ob tem bregu Kolpe postavljena rezilna žica, ki je bila nato čez nekaj mesecev, v letu 2016 odstranjena. 12. januar 2016.

Slika 8: Pas rezilne žice na levem bregu Kolpe ob železniškem mostu pri Rosalnicah, ki je bil postavljen novembra ali decembra 2015 in nato čez nekaj mesecev, v letu 2016 odstranjen. 27. december 2015.

Slika 9: Panelna ograja in na njej rezilna žica na bregu Kolpe pri vasi Radoviči. V ozadju je železniški most čez Kolpo. 9. marec 2019.

Naprej so pripravili gradbeni material, in sicer kolute bodeče žice, lesene kole zanjo in cement, ki so jih po železnici pripeljali v Metliko.¹⁸ Izsekavali so gozd na predvideni trasi zapore meje. Pas bodeče žice je bil do 30. julija 1943 postavljen v dolžino okoli 800 m od železniškega mostu čez Kolpo pri Rosalnicah, koli in količki pa so bili postavljeni v dolžino okoli 1200 m od omenjenega mosta.¹⁹ Vzhodnodolenjski odred je poročal, da je italijanska vojska 7. avgusta 1943 v Metliko po železnici pripeljala trinajst vagonov količkov in štiri vagone bodeče žice, kar je bilo namenjeno za utrjevanje.²⁰

Do križišča cest za Slamno vas in Drašiče so z bodečo žico prišli 14. avgusta 1943. Do takrat jim je uspelo postaviti okoli 2 km pasu bodeče žice.²¹ Predvidevali so tudi gradnjo dveh novih poti na dve koti pri Rosalnicah (206 in manjša kота vzhodno od Rosalnic), kjer je potekala zapora meje. Skupna dolžina teh dveh poti bi bila okoli 1300 m.²² Kasnejše poročilo o delu ne omenja, če so ti dve poti tudi izdelali.²³

18 SI AS 1773, t. e. 773, Poročilo poveljnika inženirije divizije Isonzo Pelissierja, 20. 7. 1943.

19 SI AS 1773, t. e. 773, Poročilo poveljnika inženirije divizije Isonzo Pelissierja, 30. 7. 1943.

20 SI AS 1865, t. e. 211, Poročilo VDO za Obveščevalni center pri GŠ NOV in POS, 10. 8. 1943.

21 SI AS 1773, t. e. 773, Poročilo poveljnika inženirije divizije Isonzo Pelissierja Poveljstvu divizije Isonzo, 11. 8. 1943 in 14. 8. 1943.

22 SI AS 1773, t. e. 773, Poročilo poveljnika inženirije divizije Isonzo Pelissierja, 14. 8. 1943.

23 SI AS 1773, t. e. 773, Poročilo poveljnika inženirije divizije Isonzo Pelissierja, 25. 8. 1943.

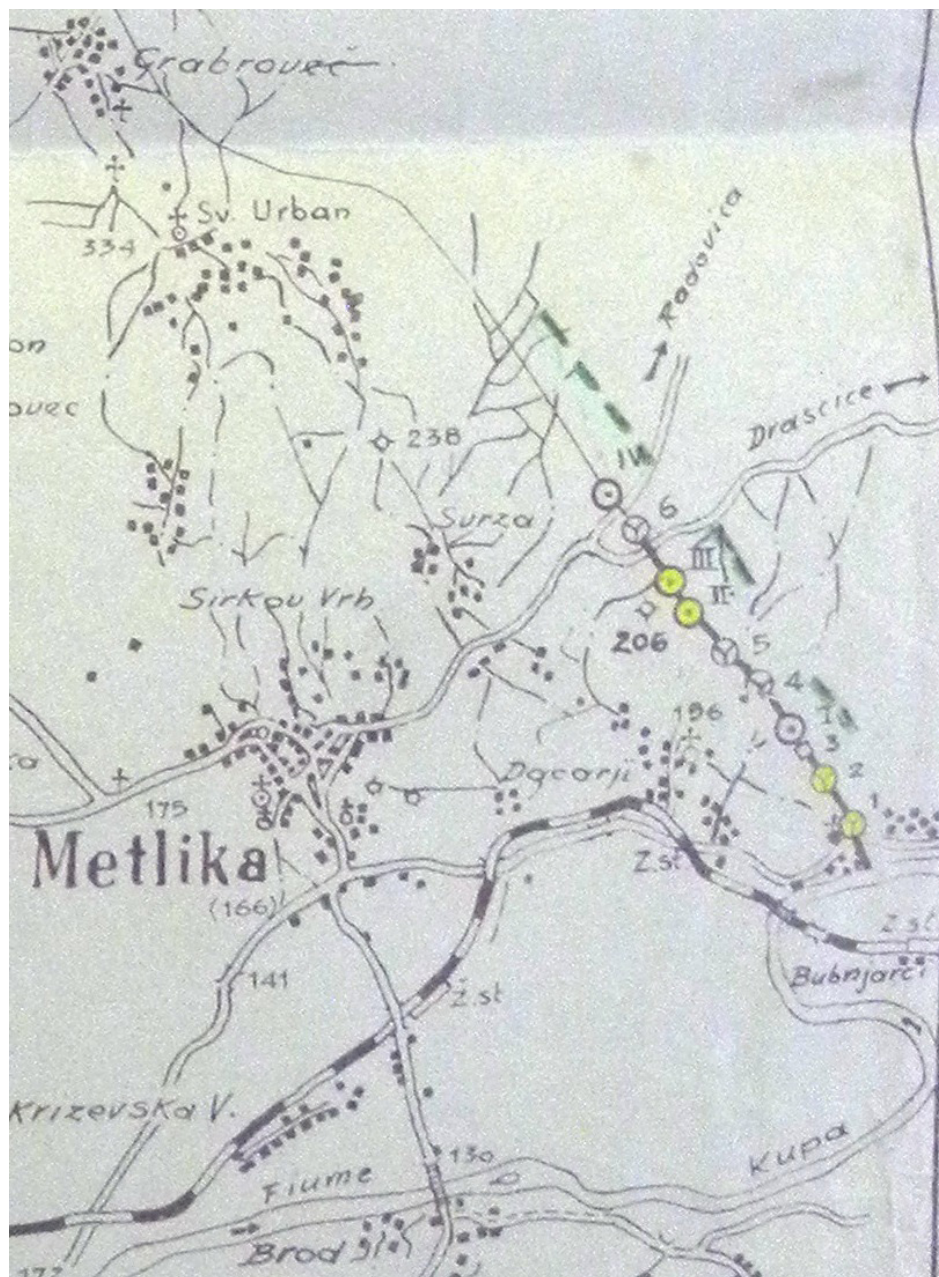

Slika 10: Izsek iz načrta inženirije divizije Isonzo za gradnjo bodeče žice in bunkerjev vzhodno od Metlike, 21. julij 1943. Bunkerji so označeni s krogi. Povezuje jih pas bodeče žice, ki je označen z rdečo črto.

Ob pasu bodeče žice so med začetkom avgusta in začetkom septembra 1943 zgradili šest močnih betonskih bunkerjev.²⁴ Še trije bunkerji pa so bili v začetni fazi gradnje, in sicer pri enem se je začel izkop za temelje, pri drugem je bil izkop že končan in pri tretjem je bil izkop končan in pripravljen za betoniranje.²⁵ Bunkerje italijanske zapore meje z NDH v kroniki mesta Metlika tako opiše Zvonko Rus:

24 SI AS 1773, t. e. 773, Poročilo poveljnika inženirije divizije Isonzo Pelissierja, 14. 8. 1943 in 25. 8. 1943.

25 SI AS 1773, t. e. 773, Poročilo poveljnika inženirije divizije Isonzo Pelissierja, 25. 8. 1943.

Slika 11: Izsek z zemljevida inženirije divizije Isonzo, ki prikazuje gradnjo zapore meje z NDH vzhodno od Metlike, 14. avgusta 1943. Bunkerji so označeni s krogi in povezuje jih bodeča žica. Rumeni krogi so bunkerji, pri katerih se je do 14. avgusta 1943 začela gradnja. Krogi brez barve označujejo bunkerje, pri katerih se bo gradnja začela po tem datumu. Zelene črtice ob trasi utrjene meje pomenijo izsekavanje gozda.

»Zgrajeno je bilo le 6 izredno močnih betonskih bunkerjev v dveh nivojih, prirejenih za krožno obrambo z medsebojno ognjeno zvezo. Ščitila jih je večvrstna bodeča žica, ki je bila postavljena tudi med bunkerji.«²⁶

Bodečo žico, ki so jo pri Rosalnicah postavljali italijanski vojaki, je v svojem dnevniku zabeležil tudi črnomaljski župnik p. Lojze Jože Žabkar, ki je 2. avgusta 1943 prišel na obisk k proštu v Metliko.²⁷

Gradnje bunkerjev se je leta 2009 tako spominjal vaščan Rosalnic Anton Kočever:

»Za opaž, ki so ga potrebovali pri gradnji, so porušili kar sosednji pod in razkri-li hlev, saj so sosedji že prej pobegnili k partizanom. Vendar italijanska vojska dela ni uspela dokončati, saj je 8. septembra 1943 kapitulirala. Bunkerji so ostali brez strehe.«²⁸

Slika 12: Italijanski bunker. Zgoraj levo je vas Radoviči, zgoraj desno pa železniški most čez Kolpo pri vasi Rosalnice.

26 Rus, *Kronika mesta Metlika II*, 62. Zvonko Rus napačno datira začetek gradnje zapore meje z NDH v Beli krajini, ki jo postavi v pomlad 1943 (SI AS 1773, t. e. 773, Dopis Poveljstva XI. armadnega zbora Poveljstvu divizije Isonzo, Poveljstvu divizije Lombardija in Poveljstvu inženirije XI. armadnega zbora, 12. 7. 1943. SI AS 1773, t. e. 773, Poročila poveljnika inženirije divizije Isonzo Pelissierja, 30. 7. 1943, 14. 8. 1943 in 25. 8. 1943.)

27 Žabkar, *Izpovedi*, 89. Božidar Flajšman, Blaž Štangelj, Utrjena linija med Italijo in NDH v Beli krajini. <https://youtu.be/3WphYMxAkUw>, 3:59–4:42.

28 Bezek-Jakše, Od bunkerja do bunkerja, 40.

Sliki 13 in 14: Italijanski bunker pri vasi Radoviči.

Sliki 15 in 16: Italijanski bunker pri vasi Rosalnice.

Italijanska straža, ki je varovala gradnjo bodeče žice, se je že 14. avgusta 1943 utrdila v cerkvi sv. Urbana na Grabrovcu. Okoli cerkve so gradili bunkerje in do polovice zazidali line v zvoniku.²⁹

Slika 17: Cerkev sv. Urbana na Grabrovcu.

Obveščevalec Belokranjskega bataljona je poročal, da je italijanska vojska 14. avgusta 1943 k tej cerkvi s tremi avtomobili pripeljala nek material, ki je bil pokrit in ga ni bilo možno prepoznati, ter naslednje orodje: »*krampe, lopate in železne štange*.«³⁰ Z izsekavanjem gozda so v avgustu 1943 nadaljevali po predvideni trasi pasu bodeče žice od križišča cest za Slamno vas in Drašiče proti cerkvi sv. Urbana na Grabrovcu. Ta del trase pasu bodeče žice je bil dolg okoli 2 km in je potekal po območju, ki je bil v celoti porasel z gozdom, zato so imeli velika dela z izsekavanjem. Predvidena je bila sečnja gozda v pasu, širokem 300 m, in sicer 250 m zunaj bodeče žice in 10–50 m znotraj žice.³¹ Na tem odse-

29 SI AS 1865, t. e. 211, Obveščevalno poročilo Belokranjskega bataljona za čas med 8. 8. 1943 in 14. 8. 1943. SI AS 1865, t. e. 211 in SI AS 1851, t. e. 59, p. e. 1684, Poročilo štaba VDO za Glavni obveščevalni center pri GŠ NOV in POS, 20. 8. 1943. SI AS 1851, t. e. 59, p. e. 1684. SI AS 1851, t. e. 10, p. e. 284, Poročilo Okrožne komisije VOS Bela Krajina za CK VOS, avgusta 1943.

30 SI AS 1865, t. e. 211, Obveščevalno poročilo Belokranjskega bataljona za čas med 8. 8. 1943 in 14. 8. 1943.

31 SI AS 1773, t. e. 773, Poročilo poveljnika inženirije divizije Isonzo Pelissierja Poveljstvu divizije Isonzo, 11. 8. 1943, 14. 8. 1943 in 25. 8. 1943.

ku trase so proti koncu avgusta 1943 začeli postavljati bodečo žico,³² ki so jo k cerkvi sv. Urbana na Grabrovec začeli dostavljati med 23. in 25. avgustom 1943.³³ Na pripravljalna dela in gradnjo italijanske zapore meje z NDH na območju Grabrovca kažejo tudi prijave vojne škode, ki so jih lastniki zemljišč iz Grabrovca vložili v septembru 1945, torej 5 mesecev po končani drugi svetovni vojni. V prijavah so zapisali, da je italijanski okupator povzročil tudi naslednjo škodo na premoženjih in nepremičninah: sekanje gozda in kstanjevihi kolov v njem (npr. 400 in 200 kolov), sekanje in poškodovanje vinskih trt ter sadnih dreves (npr. uničenih 30 in 50 trt ter poškodovanih 80 trt in 80 mladih sadnih dreves), uničenje 440 kolov za trte, poškodovanje vinske kleti in zidanice, požig lesenega vinskega hrama, poškodovanje strehe na vinskem hramu. V petih primerih se omenja tudi poškodovanje pridelkov na njivi (npr. koruze, fižola), na kateri je bil zgrajen en ali več bunkerjev. Škoda je bila povzročena tudi cerkvi sv. Urbana.³⁴ Delno so bile poškodovane opeke in zid, poškodovana pa je bila še naslednja oprema cerkve:

»2 omare, tla iz sedežev, 2 sedeža razbita – trd les, zvonovi, jarmi in jermeni, 3 vrvi od zvonov, 3 zvončki, 1 pobiralnica, oltarji in svetniki, 4 okna – les in šipe, zvonik in pleh, 1 prt ukraden iz oltarja.«³⁵

Pas bodeče žice zapore meje z NDH se je najverjetneje ustavil na Grabrovcu v bližini cerkve sv. Urbana. Načrtovali so, da se bo pas bodeče žice in bunkerjev od kote vzhodno od cerkve sv. Urbana na Grabrovca nadaljeval v smeri severozahoda mimo vasi Grabrovec, skozi Brezovico in Popoviče do zahodnega roba Gorjancev (kota 886 – Oklinak, kota 824 – Lipovec), kjer bi se srečal s pasom bodeče žice, ki bi prišla iz smeri vasi Dolž.³⁶ Po drugi varianti pa naj bi pas bodeče žice od cerkve sv. Urbana na Grabrovcu potekal proti Dolžu v smeri severozahoda, in sicer južno od Grabrovca, Severno od Bušinje vasi, ob severnem robu vasi Dolnji in Gornji Suhorja, ob vasi Drage, ob cesti skozi vasi Mačkovec in Jugorje, zahodno od prelaza Vahta in vzhodno od vasi Veliki Cerovec ter se nato priključil bodeči žici iz smeri vasi Dolž.³⁷

Na trasi zapore meje z NDH med Kolpo in koto 824 – Lipovec na jugozahodnem delu grebena Gorjancev je bilo poleg pasu bodeče žice predvidenih 45 bunkerjev z oboroženo stražo, kar pomeni, da so predvidevali tri bunkerje za dolžino enega

32 SI AS 1851, t. e. 11, p. e. 321, Poročilo VDO za Glavni obveščevalni center pri GŠ NOV in POS, 30. 8. 1943. SI AS 1773, t. e. 773, Poročilo poveljnika inženirije divizije Isonzo Pelissierja, 25. 8. 1943.

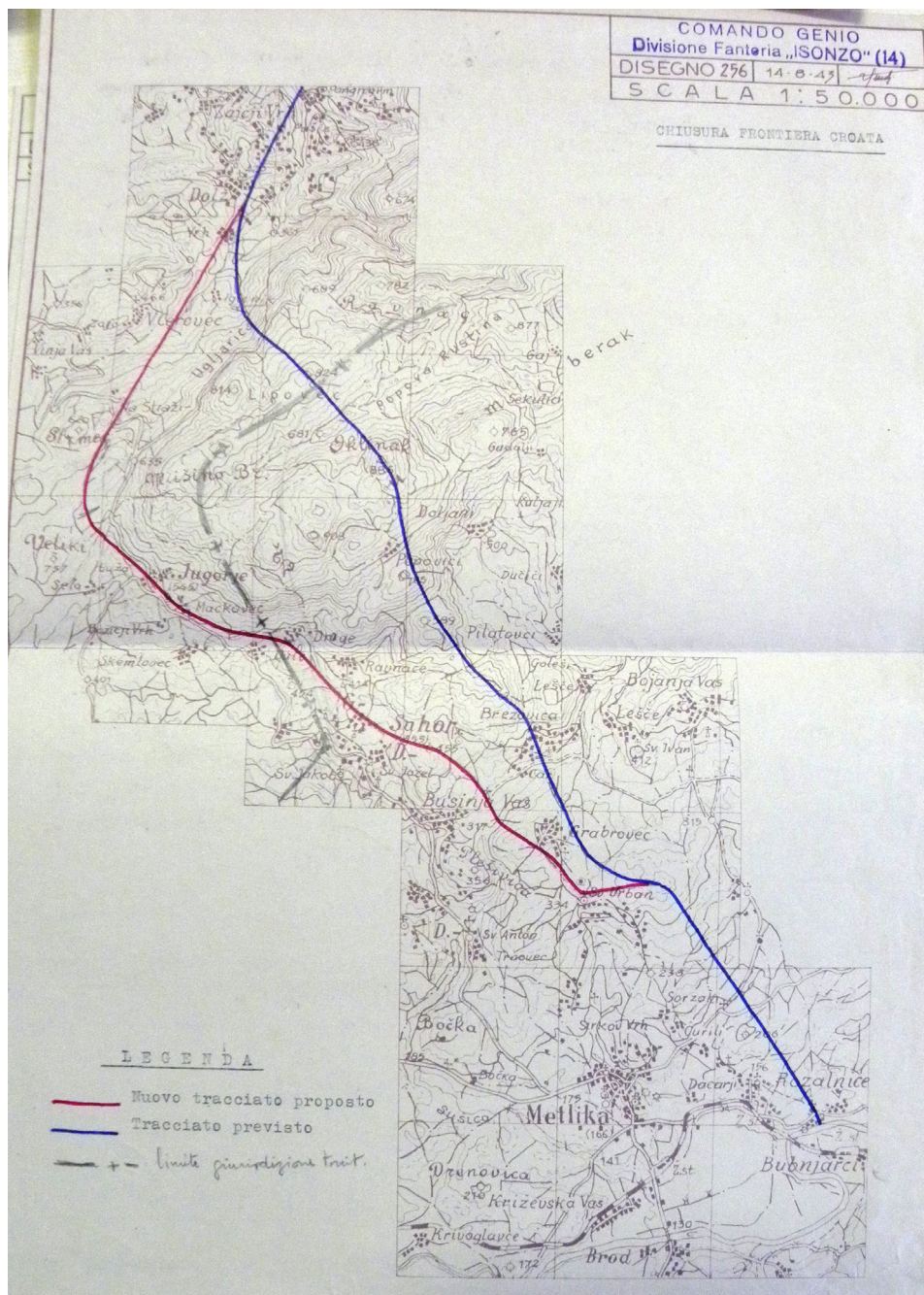
33 SI AS 1773, t. e. 773, Poročilo poveljnika inženirije divizije Isonzo Pelissierja, 25. 8. 1943.

34 SI ZAL, NME/ 24 Okrožni ljudski odbor Novo mesto – Okrajna komisija za vojno škodo Črnomelj, t. e. 12.

35 SI ZAL, NME/ 24 Okrožni ljudski odbor Novo mesto – Okrajna komisija za vojno škodo Črnomelj, t. e. 12.

36 Penca, Nesojena meja pod Gorjanci. 3. del, 17. SI AS 1773, t. e. 773, Zemljevid tras zapore meje proti NDH, Poveljstvo inženirije divizije Isonzo, 14. 8. 1943.

37 SI AS 1773, t. e. 773, Zemljevid tras zapore meje proti NDH, Poveljstvo inženirije divizije Isonzo, 14. 8. 1943.

Slika 18: Zemljevid inženirije divizije Isonzo, 14. avgust 1943, na katerem sta z modro in rdečo črto narisana dva predloga trase zapore meje z NDH med reko Kolpo, Grabrovcem, Gorjanci in vasjo Dolž. Načrti so ostali nedokončani.

kilometra. Vsak bunker bi bil oborožen z dvema mitraljezoma, dvema puškomitraljezoma in enim minometom.³⁸ Italijanska vojska tega ni uresničila, ker jo je 8. septembra 1943 prehitela kapitulacija.³⁹

Partizanski obveščevalec je 19. avgusta 1943 poročal, da bi bila to prva linija bodeče žice in bunkerjev, ki bi potekala od reke Kolpe proti Žumberku in Gorjancem.⁴⁰ Italijanska vojska naj bi nameravala zgraditi še dve takšni liniji, kot je zapisal partizanski obveščevalec:

»Druga linija žične ovire, ki je osem vrstna pa se vije od Kolpe izza hiše mlinarja Ivanetiča v Radovičih in med kapelo, ki se nahaja cca 50 m za imenovano hišo ob cesti. Trasa žične ovire se bo vila naprej proti cesti, ki vodi v Drašiče in naprej proti Vinomeru in v smeri proti Radovici in Ostrižu. Kolikor sem ugotovil, se bo napravila še tretja trasa nekje blizu Božakovega in v isti smeri proti Draščem in naprej v smeri proti Kaštu.«⁴¹

Italijanski XI. armadni zbor je v prvotnih načrtih za zaprtje meje z NDH iz prve polovice leta 1942 predvideval varovanje meje ob reki Kolpi z utrjenimi postojankami in brez neprekinjene bodeče žice.⁴² V načrtu za varovanje meje iz 20. avgusta 1943 pa je 14. pehotna divizija Isonzo predvidevala 100 bunkerjev oziroma utrdb z oboroženo stražo (kar pomeni 2 bunkerja za dolžino enega kilometra) in bodečo žico med železniškim mostom pri Rosalnicah in vasjo Severin na Kolpi (južno od Sinjega Vrha, na desnem bregu Kolpe). Vsak bunker bi bil oborožen z dvema mitraljezoma, dvema puškomitraljezoma in enim minometom.⁴³ Tega načrta niso uresničili.

Podobno vest je zaznal tudi obveščevalec Belokranjskega bataljona. Ta je 7. avgusta 1943 poročal, da namerava italijanska vojska, poleg pasu bodeče žice od železniškega mosta pri Rosalnicah, postaviti žično oviro tudi od omenjenega železniškega mostu do železniške čuvajnice pri Primostku.⁴⁴ Najverjetneje tega niso uresničili oziroma dokumenti tega ne omenjajo. Obveščevalno poročilo iz 19. avgusta 1943 zapiše, da je železniška čuvajnica pri vasi Primostek zidana in močno zgrajena ter ima podstrešje utrjeno in pripravljeno za morebitno obrambo. Širši prostor okoli te čuvajnice je bil obkrožen z bodečo žico.⁴⁵

38 SI AS 1773, t. e. 773, Dopis poveljnika divizije Isonzo Maccaria Poveljstvu XI. armadnega zbora, 20. 8. 1943.

39 Penca, Nesojena meja pod Gorjanci. 3. del. 17.

40 SI AS 1865, t. e. 211, Obveščevalno poročilo s skicami, 19. 8. 1943.

41 SI AS 1865, t. e. 211, Obveščevalno poročilo s skicami, 19. 8. 1943.

42 Penca, Nesojena meja pod Gorjanci. 1. del. 17.

43 SI AS 1773, t. e. 773, Dopis poveljnika divizije Isonzo Maccaria Poveljstvu XI. armadnega zbora, 20. 8. 1943.

44 SI AS 1865, t. e. 211, Obveščevalno poročilo Belokranjskega bataljona, 7. 8. 1943.

45 SI AS 1865, t. e. 211, Obveščevalno poročilo s skicami, 19. 8. 1943.

n. 02/149.470

9463

7

Comando della Divisione di Fanteria «Isonzo» (14^a)

Ufficio del Capo di Stato Maggiore
Sezione Operazioni e Servizi

N. 02/5463 di prot. Affligati n. P.M.59, li 20 agosto 1943.-

Risposta al del n.

OGGETTO: Richiesta armi per reticolato frontiera.-

AL COMANDO DELL'XI CORPO D'ARMATA
- operazioni -

POSTA MILITARE 46

In seguito a richiesta verbale comunico il presumibile fabbisogno di armi per la difesa del reticolato nel tratto : q.824 di Lipovec (Novo Mesto ZR-OK) - Severin na Kupi (Ogulin HN-BF) - (territori di giurisdizione della Divisione "Lombardia").-

Nel tratto suddetto, date le particolari caratteristiche tattico - topografiche della zona, si prevede solo la costruzione di fortini per 20 uomini.-

Sono stati preventivati :

- 3 fortini per Km. nel tratto fra q. 824 e Metlika: fortini^{n°} 45 ;
- 2 fortini per Km. nel tratto Metlika - Severin na Kupi : fortini n. 100.-

Complessivamente n. 145 fortini.

Poichè per ogni fortino è previsto il seguente armamento :

- 2 mtr. in postazione fissa;
- 2 f.m. per il nucleo mobile e la difesa vicina;
- 1 mortaio da 45,

il fabbisogno di armi risulta di :

- 290 mitragliatrici,
- 290 fucili mitragliatori,
- 145 mortai da 45.-

IL GENERALE DI DIVISIONE
COMANDANTE
A. Maccario -

*non necessario
incomunicazione
inferiore
Quoc*

*In base al progetto
completato dal comando
fornito dopo la consegna
del n. 02/5463
dell'11.8.43
Severin na Kupi
Lipovec
Novo Mesto
Ogulin
Metlika
q.824*

La Lombardia

Slika 19: Poročilo 14. pehotne divizije Isonzo o predvidenem številu bunkerjev in njihovi oborožitvi ob trasi utrjene meje med Gorjanci, železniškim mostom čez Kolpo in Severinom na Kupi, 20. avgust 1943.

Zapora meje z NDH je ostala nedokončana. Prav tako ni dosegla svojega namena, da bi preprečila prehajanje partizanov.⁴⁶ Ni znana točna lokacija, kje v Beli krajini se je s kapitulacijo Italije končal pas bodeče žice, italijanske zapore meje z NDH. Najbolj verjetno je, da se je ta pas ustavil na Grabrovcu, na predvideni trasi te meje nekje v bližini cerkve sv. Urbana. Namreč skromne omembe v italijanskih in partizanskih dokumentih za konec avgusta 1943 omenjajo, da se bodeča žica postavlja proti Grabrovcu in omenjajo italijansko vojsko, ki se je utrdila pri cerkvi sv. Urbana, da bi varovala gradnjo pasu bodeče žice.⁴⁷ To pomeni, da je bilo med železniškim mostom čez reko Kolpo pri Rosalnicah in Grabrovcem narejeno okoli 4 km pasu bodeče žice.⁴⁸ Ob njeni trasi med reko Kolpo in križiščem cest za Slamno vas in Drašiče je bilo zgrajenih šest močnih betonskih bunkerjev, še trije pa so bili v začetni fazi gradnje.⁴⁹

Slika 20: Italijanski bunker pri vasi Rosalnice.

46 Vogrič, *Boj Belokranjcev*, 229. Penca, *Nesojena meja pod Gorjanci*. 3. del, 17.

47 SI AS 1851, t. e. 11, p. e. 321, Poročilo VDO za Glavni obveščevalni center pri GŠ NOV in POS, 30. 8. 1943. SI AS 1773, t. e. 773, Poročilo poveljnika inženirije divizije Isonzo Pelissierja, 25. 8. 1943. SI AS 1773, t. e. 773, Zemljevid tras zapore meje proti NDH, Poveljstvo inženirije divizije Isonzo, 14. 8. 1943.

48 SI AS 1773, t. e. 773, Poročilo poveljnika inženirije divizije Isonzo M. Pelissierja Poveljstvu divizije Isonzo, Poveljstvo inženirije XI. armadnega zbora, 14. 8. 1943 in 25. 8. 1943.

49 SI AS 1773, t. e. 773, Poročilo poveljnika inženirije divizije Isonzo Pelissierja, 14. 8. 1943 in 25. 8. 1943. Rus, *Kronika mesta Metlika II*, 62.

Sliki 21 in 22: Italijanski bunker na koti 206 severno od vasi Rosalnice.

Slika 23: Lovska preža na koti 206 severno od vasi Rosalnice stoji na betonski plošči, ki bi lahko bila ostanek nedokončanega italijanskega bunkerja.

Po koncu druge svetovne vojne so domačini zrušili dva bunkerja in odpeljali gradbeni material, potem so jim to prepovedali.⁵⁰ Štirje bunkerji italijanske zapore meje proti NDH so se ohranili do danes. Prav tako so se ohranili temelji bunkerja ob železniškem mostu čez Kolpo, ob katerem se je začel pas bodeče žice zapore meje z NDH.⁵¹

Na omenjeno zaporo meje z NDH pa še danes opominjajo tudi ostanki bodeče žice v okolici vasi Grabrovec. Na območju Berčic, jugovzhodno od cerkve sv. Urbana na Grabrovcu, se je na robu gozda ohranila bodeča žica.⁵² Ta je deloma vraščena v drevesna debla, deloma poteka po tleh. Ohranjena je na dolžini okoli 110 m. Na nekaterih deblih je razvidno, da je postavljena v treh različnih višinah. Ob bodeči žici je viden tudi nenaravno vkopan jarek, ki je najverjetneje ostanek strelskega jarka. Sledimo mu lahko na dolžini okoli 300 m. Vzrok, da se je ta bodeča žica ohranila na terenu, je lahko v tem, da so nekateri gozdovi na območju Grabrovca zapuščeni in se jih že nekaj desetletij ne čisti oziroma izsekava. Lokacija bodeče žice in jarka se sklada z zemljevidom inženirije divizije Isonzo, kjer je vrisana trasa zapore meje z NDH.⁵³ Kar tudi kaže na to, da je to najverjetneje ostanek bodeče žice italijanske zapore meje z NDH.

50 Bezek-Jakše, *Od bunkerja do bunkerja*, 40.

51 SI AS 1865, t. e. 211, Obveščevalno poročilo s skicami, 19. 8. 1943. Božidar Flajšman, Blaž Štangelj, *Utrjena linija med Italijo in NDH v Beli krajini*. <https://youtu.be/3WphYMxAkUw>, 0:10–0:25, 0:50–1:40, 3:29–4:01.

52 Na ostanke bodeče žice na tem območju je opozorila Barbara Gornik in pokazala njeno lokacijo. Avtor se ji za to zahvaljuje.

53 SI AS 1773, t. e. 773, *Zemljevid tras zapore meje proti NDH*, Poveljstvo inženirije divizije Isonzo, 14. 8. 1943.

Sliki 24 in 25: Ostanki bodeče žice na območju Berčic, jugovzhodno od cerkve sv. Urbana na Grabrovcu. Žica je deloma vraščena v drevesna debla, deloma poteka po tleh. 28. marec 2019.

Sliki 26 in 27: Mateja Čerňič na lokaciji najdbe zakopanega koluta bodeče žice.
V ozadju je cerkev sv. Urbana na Grabrovcu. 3. april 2019.

Družina Černič je leta 2018 pri urejanju visoke grede pri njihovi zidanici pri cerkvi sv. Urbana na Grabrovcu našla in odkopala kolut bodeče žice, ki je bil zakopan na globini okoli 2 m. Kolut je najverjetneje ostanek italijanske bodeče žice, saj je italijanska vojska imela svojo postojanko v cerkvi sv. Urbana na Grabrovcu in okoli nje.⁵⁴ Služila jim je za varovanje gradnje zapore meje z NDH, kamor pa so dostavljali tudi orodje in kolute bodeče žice za zaporo meje z NDH.⁵⁵ Trasa te zapore je potekala okoli 250 m vzhodno od cerkve sv. Urbana in se nato v smeri jugovzhod spuščala proti železniškemu mostu čez reko Kolpo pri Rosalnicah.⁵⁶

Viri in literatura

Arhivski viri

Arhiv Republike Slovenije

SI AS 1851 Glavni štab NOV in POS, 1941–1945.

SI AS 1865 Komanda vojne oblasti, komande področij in komande mest sedmega korpusa, 1943–1945.

SI AS 1773 Poveljstvo 14. pehotne divizije Isonzo, 1940–1943.

Zgodovinski arhiv Ljubljana, enota Novo mesto

SI ZAL, NME/ 24 Okrožni ljudski odbor Novo mesto – Okrajna komisija za vojno škodo Črnomelj

Objavljeni viri

Trgo, Fabijan, ur. *Zbornik dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni vojni jugoslovanskih narodov*. VI. del. Knjiga 5. Borbe v Sloveniji, januar–april 1943. Ljubljana: Vojnozgodovinski inštitut Jugoslovanske ljudske armade in Inštitut za zgodovino delavskega gibanja, 1960.

Intervjuji v hrambi arhiva projekta in objavljeni intervjuji

Mateja Černič, Grabrovec, 3. april 2019, Kolut italijanske bodeče žice pri sv. Urbanu, https://youtu.be/U161_1PsU5s.

Božidar Flajšman, Blaž Štangelj, Rosalnice, Ljubljana, marec 2019, Utrjena linija med Italijo in NDH v Beli krajini, <https://youtu.be/3WphYMxAkUw>.

54 Mateja Černič, Kolut italijanske bodeče žice pri sv. Urbanu. https://youtu.be/U161_1PsU5s, 0:04–0:34.

55 SI AS 1865, t. e. 211, Obveščevalno poročilo Belokranjskega bataljona za čas med 8. 8. 1943 in 14. 8. 1943. SI AS 1773, t. e. 773, Poročilo poveljnika inženirije divizije Isonzo Pelissierja, 25. 8. 1943.

56 SI AS 1773, t. e. 773, Zemljevid tras zapore meje proti NDH, Poveljstvo inženirije divizije Isonzo, 14. 8. 1943.

Časopisni viri

- Bezek-Jakše, Mirjam. *Od bunkerja do bunkerja. Namig za izlet*. Dolenjski list, 30. julij 2009, 40.
- Penca, Jože. *Nesojena meja pod Gorjanci. Po preteku pol stoletja odstranje mahu s projekta "italijanska meja"* 1. del. Dolenjski list, 9. 4. 1992, 17.
- Penca, Jože. *Nesojena meja pod Gorjanci. Po preteku pol stoletja odstranje mahu s projekta "italijanska meja"* 3. del. Dolenjski list, 23. 4. 1992, 17.

Literatura

- Ferenc, Tone. *Kostanjevica na Krki in okolica 1941–1945. V: Vekov tek. Kostanjevica na Krki 1252–2002. Zbornik ob 750. Letnici prve listinske omembe mesta*, ur. Andrej Smrekar, 233–269.
- Kostanjevica na Krki: Krajevna skupnost Kostanjevica na Krki, 2003.
- Pavlin, Mile. *Petnajsta brigada*. Ljubljana: odbor 15. brigade in Partizanska knjiga, 1969.
- Rus, Zvonko. *Kronika mesta Metlika II 1941–1991*. Metlika: Belokranjsko muzejsko društvo, 2003.
- Vogrič, Rudi. *Boj Belokranjcev*. Ljubljana: Partizanska knjiga, 1973.
- Žabkar, Lojze Jože. *Izpovedi. Pesmi in dnevnik*. Ljubljana: Križniški priorat, 1991.

Viri in avtorstvo slikovnega gradiva

- Slika 1, Arhiv RS. SI AS 1773, t. e. 773.
- Slika 2, Arhiv RS. SI AS 1773, t. e. 773.
- Slika 3, Arhiv RS. SI AS 1851, t. e. 10, p. e. 284.
- Slika 4, Arhiv RS. SI AS 1865, t. e. 211.
- Slika 5, Avtor fotografije Blaž Štangelj, 28. 3. 2019..
- Slika 6, Avtor fotografije Blaž Štangelj, 28. 3. 2019..
- Slika 7, Avtor fotografije Blaž Štangelj.
- Slika 8, Avtor fotografije Blaž Štangelj.
- Slika 9, Arhiv projekta Okupacijske meje, avtor fotografije Božidar Flajšman.
- Slika 10, Arhiv RS. SI AS 1773, t. e. 773.
- Slika 11, Arhiv RS. SI AS 1773, t. e. 773.
- Slika 12, Avtor fotografije Blaž Štangelj, 28. 3. 2019..
- Sliki 13 in 14, Avtor fotografije Blaž Štangelj, 27. 12. 2015.
- Sliki 15 in 16, Avtor fotografije Blaž Štangelj, 28. 3. 2019..
- Slika 17, Avtor fotografije Blaž Štangelj, 28. 3. 2019.
- Slika 18, Arhiv RS. SI AS 1773, t. e. 773.
- Slika 19, Arhiv RS. SI AS 1773, t. e. 773.
- Slika 20, Arhiv projekta Okupacijske meje, avtor fotografije Božidar Flajšman, 18. 2. 2017.
- Sliki 21 in 22, Avtor fotografije Blaž Štangelj, 28. 3. 2019.
- Slika 23, Avtor fotografije Blaž Štangelj, 28. 3. 2019.
- Sliki 24 in 25, Avtor fotografije Blaž Štangelj.
- Sliki 26 in 27, Arhiv projekta Okupacijske meje, avtor fotografije Božidar Flajšman.

Summary

Blaž Štangelj

The Italian barricade of the border with the Independent State of Croatia in Bela Krajina

In 1942, the Italian army drafted a plan to close part of the border between the Ljubljana province and the Independent State of Croatia (NDH). They intended to close it with an uninterrupted barbed wire fence and fortify it with bunkers and military outposts. The original plan for the fortified border to run along the actual border with the NDH along the Gorjanci ridge and head towards the Kolpa river was not carried out. A fortified barricade of the border consisting of barbed wire, fortified structures (bunkers) and border crossings were built in 1943 at the foothills of Gorjanci, and from the Kolpa river east of Metlika in the direction of Žumberk. It was supposed to prevent the partisans from Žumberk and Gorjanci from crossing into villages below, thus restricting their efforts to gather food. The construction was carried out by the engineering unit of the Isonzo Division and the mobilized locals of the towns where the works were carried out. The erection of the barbed wire corridor began on January 13, 1943, at the village of Šmarje (south of Šentjernej). Eventually, bunkers, reinforced forts, and border crossings were erected along the route. The corridor of barbed wire and bunkers was built near the Krka river, around one kilometer east from Kostanjevica, leading southwestward at the foot of Gorjanci (Zaboršt, Imenje, Šmarje, Dolenje Vrhpolje, Tolsti Vrh, Dolenji Suhadol, past Gabrje). With the Italian capitulation on September 8, 1943, the works stopped in the hamlet of Pušče near the village of Dolž. About 27 kilometers of barbed wire were erected along the route, and 46 fortified structures with it; two unfinished.

The construction of the NDH border barrier in Bela krajina began on July 22, 1943. The beginning of a dense barbed wire corridor, which was 4 meters wide and 160 centimeters high, was located near brick bunker with an armed guard next to the railway bridge over the Kolpa river near Rosalnice, east of Metlika. By August 14, 1943, they had erected a corridor of barbed wire to the intersection of roads leading from Metlika to Slamna vas and Drašiče. Six strong concrete bunkers were built on the said route by the beginning of September 1943, while three were still in the initial construction phase. The barbed wire was erected along the intended route in the direction of the village of Grabrovec, where the works stopped on September 8, 1943, when Italy capitulated. About 4 kilometers of barbed wire were erected. The plan envisioned a corridor of barbed wire and bunkers leading from Grabrovec northwards, where it would merge in the western part of the Gorjanci ridge with the same fortified corridor that would be built from the village of Dolž. Two similar fortified corridors were planned to run north from the Kolpa river through Žumberk and Gorjanci. The fortified corridor of barbed wire and bunkers was also planned along the NDH border between the railway bridge over Kolpa river near Rosalnice and the village of Severin na Kolpi. The plans remained unfulfilled due to the capitulation.

The barricade of the NDH border remained unfinished and it failed to contain the passages of partisans. Some remnants hint to the existence of the border. In the villages of Rosalnice and Radoviči, four bunkers have been preserved, while the remains of the bunkers' foundations along the railway bridge over Kolpa are still visible. The former barricade is also hinted by

the remains of barbed wire found in the vicinity of the Church of St. Urban near the village of Grabrovec. The chapter's intention is not to emphasize the effectiveness of the occupier's engineering units, but rather remember the fortification of one of the occupation borders in Slovenia, and the inconveniences it caused.